

Rettelse til 3.—4. hæfte, side 102, 3. stykke:

Når man vil undersøge, i hvilket omfang bankerne er bundet ved aftaler, må det bemærkes, at der findes en del aftaler, hvori provinsbankerne og de mindre københavnske banker ikke er direkte deltagere, men repræsenteres af deres foreninger, nemlig De danske Provinsbankers Forening, der omfatter praktisk talt alle selvstændige banker i provinsen og nogle enkelte i hovedstadsområdet, og Københavnske Bankers Forening af 1920, der omfatter næsten alle københavnske banker bortset fra de 3 hovedbanker og Andelsbanken.

man dock här draga några lärdomar av de svenska erfarenheterna.

Till en början vill jag då framhålla, att prisutvecklingen under den gångna delen av 1900-talet på ett markant sätt avviker från den som ägde rum under föregående århundrade. Under 1800-talet voro världsmarknadspriserna i stort sett fallande, samtidigt som arbetslönerna undergingo en successiv stegring. Levnadskostnaderna höllo sig mer stabila: gjorda beräkningar för Sveriges vidkommande visa, att en riksdaler riksmünt av år 1860 hade ungefär samma köpkraft i konsumenternas händer som en krona år 1900. Under 1900-talet med dess två världskrig har prisnivån däremot i stort sett varit kraftigt stigande. Gentemot 1 krona av år 1900 svarade sålunda ungefär 2 kronor vid slutet av 1930-talet, och nu har beloppet, enligt konsumtionsprisindexberäkningarna, stigit till cirka 3 kronor och 25 öre.

När det gäller att förklara detta omslag från ett stabilt eller snarast stigande penningvärde under 1800-talet till en betydande fortgående penningförsämring under 1900-talet, kan man naturligtvis i första hand peka på de två förödande världskrigen, som vållat svåra ekonomiska rubbningar och medfört en oerhörd belastning av statsfinanserna. Emellertid visar utvecklingen särskilt under de sista åren, då prisnivån fortsatt att stiga, trots att varutillgången blivit bättre och produktionen mera normal, att även andra orsaker varit verksamma. Jag skall i det följande söka närmare belysa dessa orsaker, vilka sammenhänga med att penningväsendet både i Sverige och i andra länder ännu ej hunnit anpassa sig efter den djupgående omvandling av samhällets ekonomiska struktur, som ägt rum under senare årtionden.

1) Foredrag i Nationaløkonomisk Forening den 15. september 1948.

Såsom drivkrafter till den nuvarande prisstegringen kan man nämna dels sådana faktorer, som ge upphov till ett »inflationsgap« eller »köpkraftsöverskott« (för att använda ett par termer, som redan blivit populära i Sverige), dels sådana faktorer, som komma till uttryck i vad jag skulle vilja kalla autonoma inkomst- och prishöjningar.

Ett *inflationsgap* föreligger, när den totala efterfrågan efter varor och tjänster har en tendens att överstiga tillgången, även om priserna tillåtas att stiga. Detta inträffar i sådana fall, då prisstegringen verkar höjande å inkomsterna — den får alltså ej utgöra kompensation för en nedgång i produktiviteten — och därigenom skapar ett nytt köpkraftsöverskott. Fara förefinnes då för en fortgående höjning av prinsnivån, och detta tyder på att samhällsekonomin, vad den monetära sidan angår, kommit ur balans.

En vanlig orsak till en dylik brist på balans är, att de löpande statsutgifterna stigit mer än vad beskattningsapparaten kan tåla och därför till väsentlig del måste finansieras med ökad sedelutgivning. I sådana fall tvingar prisstegringen de enskilda att inskränka sin konsumtion så mycket som behövs för att statens behov skall kunna tillgodoses. Inflationen fungerar alltså som ett slags beskattningsinstrument. Men den fungerar effektivt endast så länge allmänheten ej blivit varse vad som är å färde. Därefter får prisstegringen gärna ett katastrofartat förlopp, som så småningom sätter penningväsendet ur funktion.

I Sverige torde ingen befara en utveckling av detta senare slag. Men man kan ändå ställa den frågan, om ej den offentliga hushållningens kraftiga ansvällning på senare tid haft en viss inflatorisk effekt. Jag tänker härvid icke på krigsårens påfrestningar och de därmed förnippade onormalt stora statsutgifterna, som i icke oväsentlig omfattning måste finansieras genom upplåning. Att dessa utgifter bidragit till prinsnivåns uppgång under dessa år, torde ingen vilja förneka. Jag tänker på den nuvarande situationen, då den reguljära statsbudgeten ligger på en relativt hög nivå i förhållande till förkrigstiden, beroende på ökade utgifter för försvaret, för sociala och kulturella välfärdsanordningar av olika slag etc. Har vårt skatteväsende verkligen mäktat tillbodose de stora krav, som denna utveckling medfört?

Se vi på skattetryckets utveckling i Sverige, finna vi, att den totala beskattningen till stat och kommun, som år 1913 belöpte sig till mindre än 10 % av nationalinkomsten och vid mitten av 1930-talet till ungefär 15 %, numera torde uppgå till icke mindre än 25 % av nationalinkomsten. Man förstår, att denna kännbara ökning av skattebördan har gett allmänheten den uppfattningen, att de nuvarande skatterna snarare äro för höga än för låga. Statens inkomster äro ju nu också så stora, att de förslå till täckning ej endast av de löpande utgifterna utan även av sådana statliga kapitalinvesteringar, som eljest bruka lånefinansieras.

Trots att statsbudgeten sålunda för närvarande är balanserad — eller överbalanserad, om man ser endast till driftbudgeten — framstår det emellertid som sannolikt, att den statsfinansiella expansionen haft en verkan i inflatorisk riktning. Det har nämligen visat sig svårt att bereda plats på marknaden för statens ökade efterfrågan. Detta beror framför allt på att allmänheten ej gärna reducerar sin konsumtion med samma belopp som skatterne ökas utan i stället *minskar sitt sparande*. Flera orsaker samverka härtill:

a) Då beskattningen reducerar den inkomst, som de enskilda få behålla för egen räkning, måste den samtidigt minska deras möjligheter till sparande. Om sparandet utgjorde en konstant kvotdel av den efter skatt behållna inkomsten, skulle det reduceras i samma proportion som denna inkomst. I verkligheten kan nedgången i sparandet antages bli något större, då sparkvoten förmodligen minskas vid fallande inkomst.

b) Härtill kommer, att den starkt progressiva skatteskalen och den inkomstutjämning, som även i övrigt äger rum genom den offentliga hushållningen, medför att de större och mera sparkraftiga inkomsterna reduceras i högre grad än de mindre inkomsterna. På senare tid har man sökt att genom propaganda stimulera sparsamheten inom de breda lagren. Med allt erkännande av dennas stora betydelse för ökad ekonomisk upplysning, måste dock konstateras, att den åtminstone hittills ej lämnat några resultat av sådan storleksordning att detta hunnat kompensera nyssnämnda minskningsfaktor.

c) Bidragande till sparandets nedgång torde även ha varit, att den direkta skattemetoden utnyttjats i så stor omfattning. De höga direkta inkomst- och förmögenhetsskatterna, som träffa den sparade inkomsten hårdare än den konsumerade, ha till följd att spararen känner sig ogynnsamt behandlad av skattemyndigheterna. I högre lägen förslår ju knappt räntan på sparmedlen att täcka den skatteökning, som orsakas av sparandet. Detta måste givetvis försvaga lusten att spara.

Från denna sista regel ges det dock ett viktigt undantag, i det att aktiebolag och ekonomiska föreningar m. fl. kunna ernå temporär skattefrihet för sparande inom företagen, i den mån de utnyttja rätten till fri avskrivning av inventarier eller rätten (som också tillkommer andra bokföringspliktiga rörelseidkare) att skriva ned värdet av sina lagertillgångar. Denna temporära skattefrihet torde särskilt vid nuvarande höga skattetryck ha utgjort ett incitament till ökat sparande.

Den nu nämnda anordningen av beskattningen har sålunda antagligen haft till följd, att företagssparandet fått ökad och det enskilda sparandet minskad betydelse. Då det förra sparandet till stor del neutraliseras av investeringar inom gamla företag, kan det emellertid ej ersätta det senare sparandet, som fritt kan användas till finansiering av nya företag, bostads-

byggande m. m. Även om det totala samhällsliga sparandet hade varit oförändrat, skulle sålunda den angivna förskjutningen ha minskat sparandets effektivitet.

Det förefaller emellertid troligt, att det totala på frivillig väg framkommande sparandet väsentligt har nedgått, särskilt som man vid sidan av beskattningen kan peka på ytterligare ett par faktorer, som verka sänkande på sparbenägenheten:

d) Under kriget med dess påfrestningar och avspärrning från våra reguljära importmarknader fick tillgodoseendet av många behov anstå till bättre tider. Under efterkrigsåren har därför förelegat ett ackumulerat köpbehov, som bl. a. kommit till uttryck i importens starka ansvällning. I den mån dessa forcerade inköp skett för konsumtionsändamål, ha de givetvis inkräktat på det enskilda sparandet.

e) Slutligen kan nämnas, att den pågående prisstegringen på många håll minskat det förtroende för penningvärdets stabilitet, som är en förutsättning för att allmänheten skall skjuta sina inköp på framtiden.

Om denna nedgång av det totala enskilda frivilliga sparandet — som visserligen är svår att statistiskt belägga men som vi funnit vara en sannolik följd av bl. a. den statsfinansiella expansionen — hade åtföljts av motsvarande nedgång av *den privata sektorns kapitalanspråk*, skulle den samhällsekonomiska balansen kanske kunna ha bevarats. Utvecklingen på detta senare område har emellertid gått i *motsatt riktning*. Kapitalbildningen inom industrien synes nämligen nu vara större än någonsin.

Flera omständigheter kunna anföras till förklaring härav. Först och främst måste många investeringsbehov tillgodoses, som måste anstå under krigsåren med dess avspärrning. Vidare ha stora produktionsomläggningar blivit nödvändiga på grund av att vår utrikeshandel fått en ny inriktning — många varor som vi förut importerat från Tyskland måste vi nu börja producera inom landet, varvid kapitalkrävande nyanläggningar bli nödvändiga. Härtill kommer ytterligare, att det svenska folket nu kräver en allmän standardhöjning beträffande just det mest kapitalkrävande av alla behov, nämligen behovet av bostad. För att majoriteten av folket skall kunna utbyta sina omoderna och ohygieniska enrumslägenheter mot moderna två- och tretrumslägenheter, måste under en lång följd av år milliarder nedläggas i byggandet av nya bostäder.

En allmän stimulans har investeringsverksamheten dessutom erhållit genom den relativt låga räntenivån och de förut omnämnda liberala avskrivningsreglerna inom beskattningen. Man kan befara, att de senare i många fall föranlett en från samhällsekonomisk synpunkt icke önskvärd inriktning av kapitalbildningen; omfattningen av de investeringar, som i första hand dikterats av skattehänsyn, är dock svår att fastställa.

Sammanställa vi denna ökning av investeringsverksamheten med den

nyssnämnda minskningen av sparandet, förstå vi, att ett ganska betydande inflatoriskt gap måste förefinnas i Sverige. Detta gap kan nämligen enklast bestämmas just som differensen mellan de för en viss period framåt planerade investeringarna och det för samma period på frivillig väg framkommande sparandet.

Inflationsgapet utlöser dels en tendens till ökning av importen, dels en tendens till prisstegring. I samma mån en importökning kommer till stånd, försvagas prisstegringstendensen. De onormalt stora importöverskott, som vi haft under de sista två åren, ha ej endast varit ett synnerligen tydligt indicium på att ett inflationsgap förelåg, de ha också fyllt en väsentlig del av gapet och därigenom hämmat prisstegringstendensen. Nu ha vi åter tömt vår valuta-reserv och kunna ej påräkna någon väsentlig kapitaltillförsel utifrån — tvärtom ha vi som bekant ådragit oss vissa förpliktelser som långivare till utlandet. Därför kan inflationsgapet för innevarande och närmast kommande år ej överbryggas på annat sätt än genom prisstegring, som å ena sidan begränsar investeringarna och å andra sidan medför att konsumtionen minskas och sparandet ökas. Denna prisstegring åstadkommer visserligen likhet mellan sparande och kapitalbildning, om vi se bakåt, men kan ej åstadkomma jämvikt mellan de för framtiden gällande investerings- och sparandeplanerna. Bristen på balans kvarstår alltså, och detta gäller även landets förbindelser med utlandet, i den mån utvecklingen där ej förlöper efter analoga linjer. Om prisnivån inom landet stiger kraftigare än i utlandet, ökas tydligen tendensen till importöverskott, varför, om ett sådant ej kan finansieras genom Marshallhjälp eller annan utländsk kreditgivning, antingen importrestriktionerna måste skärpas eller valutan deprecieras.

Även internationellt sett befinna vi oss emellertid nu i ett skede, då den totala investeringen tenderar att överstiga det totala sparandet och marknaden därför blir säljarnas. Därav följer prisstegring, överfull sysselsättning och allt vad därmed sammanhänger. Under den stora depressionen i början av 1930-talet gick tendensen i rakt motsatt riktning: det var då svårt att utnyttja allt sparande genom kapitalbildning, och följden blev prisfall och arbetslöshet. Det var detta samhälle, som den berömde engelske nationalökonom Lord Keynes hade för ögonen, när han uppställde sin bekanta teori om arbetslösheten som ett medel att åstadkomma balans mellan sparande och investering. Nationalökonomerna har nu bråttom att ersätta denna teori med en annan, som bättre ansluter sig till det nuvarande läget, nämligen en teori för jämvikt i ett samhälle med möjligast full sysselsättning.

Vid utarbetandet av en dylik teori kommer man antagligen fram till den insikten, att en stabil prisnivå ej kan upprätthållas på längre sikt, om arbetslöshet med alla medel skall hindras uppkomma. Den normala utvecklingen är nämligen, att framsteg på vissa områden måste köpas med till-

bakagång på andra. Om man också för dessa senare områden vill hindra arbetslöshet och sjunkande lönenivå, måste i stället desto högre löner komma att gälla inom de expanderande grenarna. Programmet förutsätter alltså en successiv höjning av den genomsnittliga lönenivån, som blott under gynnsamma produktivetsbetingelser kan undgå att föra med sig en uppgång också av prisnivån.

Om vi vilja undvika detta och bevara ett stabilt penningvärde, måste vi resignera inför det förhållandet, att normala framsteg på vissa håll inom vårt samhälle måste kompenseras av tillbakagång på andra håll.

Jag har nu talet om inflationsgapet och dess två komponenter, sparandeminskningen och investeringsökningen, och övergår till de s. k. *autonoma inkomst- och prishöjningarna*, vilka också äro av stor betydelse under nuvarande förhållanden.

Innebörden av den inflationsmekanism, som härvid åsyftas, förstår man lättast, om man tänker sig in i följande situation. Antag, att vid en viss tidpunkt alla löntagare lyckas tilltvinga sig en inkomsthöjning på 10 %, därför att företagen räkna med att få priskontrollnämndens tillstånd att höja priserna i samma grad som kostnaderna ökats. Antag, att jordbrukarna följa löntagarnas exempel och få tillstånd att öka sina inkomster genom en 10 %-ig höjning av jordbrukspriserna, och att även husägare och andra samhällsgrupper få en liknande kompensation. Under dessa förutsättningar kommer flertalet inkomster och priser att stiga med 10 %, och om jämvikt var rådande vid utgångsläget, kan jämvikt också tänkas uppkomma vid det nya högre prisläget. Vad som skett i detta fall är att en stegring av prisnivån uppkommit, som inte orsakats av något inflatoriskt gap utan är av mera autonom karaktär. Den beror på den omständigheten, att ett penningvärde, som inte har någon fast förankring, kan försämras bara genom att alla räkna upp sina nominella inkomster. Om denna uppräknings sker på en gång och omfattar alla, vinner ingen samhällsgrupp något på transaktionen, utan alla få i stort sett samma reala inkomst som tidigare.

Denna konstruktion har en viss motsvarighet i verkligheten. Betrakta vi utvecklingen i Sverige under de sista åren, finna vi, att den egentligen avviker från konstruktionen endast i det hänseendet, att inkomststegringarna ej försiggå samtidigt. Ett år, säg 1947, lyckats arbetarna få en lönehöjning på i genomsnitt 15 %. Nästa år driva jordbrukarna igenom en höjning av jordbrukspriserna som kompensation härför. Den härav föranledda ökningen av levnadskostnaderna blir året därpå motivet till en ny stegring av lönenivån osv. Skulden till den inflationistiska utvecklingen delas sålunda av fackföreningarna, som genom en höjning av penninglönerna tro sig kunna ernå en väsentlig förbättring av arbetarnas reala

standard, och arbetsgivarna, som acceptera denna nominella lönehöjning men samtidigt reducera dess reala betydelse genom att i motsvarande grad höja priserna. Vi äro mitt uppe i en farligt stigande löne-pris-spiral, som drives fram av att först den ena och sedan den andra gruppen gynnas, men som på längre sikt blott medför sådana förskjutningar inom den reala inkomstfördelningen, som betingas av att vissa slag av penninginkomster äro fasta eller relativt trögrörliga (i nuvarande läge exempelvis hyresinkomsterna) och därför ej kunna följa med de övriga i rörelsen uppåt.

Jag tror att fackmännen äro tämligen eniga om att vid sidan av inflationsgapet också denna andra inflationsfaktor — de autonoma inkomsthöjningarna — nu är verksam i Sverige. Däremot torde det vara svårt, för att inte säga omöjligt, att objektivt konstatera, vilken betydelse som i nuvarande läge skall tillmätas var och en av dessa faktorer. Det förhåller sig nämligen så att den ena faktorn i viss mån förstärker den andras effekt. När prisnivån är stigande, därför att konsumenterna äro obenägna att inskränka sin efterfrågan i erforderlig grad, får efterfrågan efter arbetskraft en tendens att ständigt överstiga utbudet. Därför når man så småningom ett sådant läge av full sysselsättning som vi har för närvarande. Vid detta läge kommer arbetsgivarnas konkurrens om arbetskraften att driva upp lönerna oavsett arbetarnas egna krav. Men i ett sådant läge är det naturligtvis lättare för arbetarna att genom sina aktioner driva igenom en ytterligare höjning av lönenivån, varigenom prisstegringen förstärkes.

Härvid bör särskilt erinras om att en dylik autonom lönehöjning ej minskar det inflatoriska gapet. Hur mycket arbetarna än höja sina löner, kommer det fortfarande att råda brist på arbetskraft, under förutsättning att företagarna få kompensation för lönestegringen i form av högre produktpriser. Den omständigheten, att det råder brist på arbetskraft — vilken kommer till uttryck däri att de verkliga lönesatserna ofta tendera att överstiga de genom kollektivavtalen bestämda — bör alltså ej tydas så, att den avtalsbestämda lönenivåns höjd ej är av någon betydelse. Jag tror att man kommer sanningen närmare, om man påstår att den avtalsbestämda lönenivån bildar utgångsläget för de nya lönehöjningar, som drivas fram genom företagarnas konkurrens om arbetskraften. Ju högre detta utgångsläge är, desto kraftigare blir den totala lönestegringen och desto större hela prisnivåns uppgång.

Det är svårt för mig att bedöma, i vilken mån de nämnda två inflationsfaktorerna äro verksamma också i Danmark.

Jag har emellertid fått den uppfattningen, att inflationsgapet för närvarande är mindre i Danmark än i Sverige. Den danska statsbudgeten belastas ej med så stora militärutgifter som den svenska. Vidare har man i Danmark ej ökat de sociala utgifterna i samma grad som i Sverige under

de sista åren. Slutligen torde också bostadsbyggandet och annan investeringsverksamhet här ligga på en något lägre nivå, trots att man i Danmark har att tillgodose särskilda återuppbyggnadsbehov på grund av krigets skadeverkningar, från vilka vi i stort sett förskonats i Sverige. På grund av sitt starka realitetssinne ha danskarna visat större tålmod och självbehärskning, när det gäller att anpassa nationens utgifter efter de tillgängliga resurserna.

Däremot torde den andra inflationsfaktorn, som kommer till uttryck i pris- och lönerörelser, som ej äro direkt beroende av ett köpkraftsoverskott, vara av betydelse också för Danmark. Denna faktor inbegriper nämligen sådana prisstegringar, som via exporten och importen tillföras landet utifrån. De danska export- och importpriserna ha ju tredubblats sedan förkrigstiden, och detta har naturligtvis inte kunnat undgå att påverka den inhemska pris- och löneutvecklingen. Även de autonoma lönehöjningarna ha spelat en stor roll. Under själva krigsåren synes de t. o. m. ha varit större i Danmark än i Sverige. Under efterkrigstiden ha däremot de svenska arbetarna lyckats erhålla en större löneökning än de danska arbetarna. Särskilt kraftig var stegringen i Sverige från 1946 till 1947, som för industriarbetare uppgick till 17 à 18 % och för lant- och skogsarbetare till 30 à 33 %. Trots detta synes reallönens höjning över förkrigsläget inom industrien vara något mindre i Sverige än i Danmark (från 1939 till 1947 12 % gentemot 16 %).

Om den analys av orsakssammanhanget jag nu givit är riktig i huvudsak, bli slutsatserna rörande inflationsfarans bekämpande följande: för det *första* måste åstadkommas jämvikt mellan sparande och investering genom att sparandet ökas eller genom att investeringarna inskränkas eller genom båda dessa åtgärder; för det *andra* måste de autonoma inkomsthöjningarna, var sig de komma från löntagare, jordbrukare eller andra företagare, stoppas.

Enligt min uppfattning skulle för *inflationsgapets* fyllande i Sverige krävas åtgärder av ungefär följande storleksordning: *antingen* en nedskärning av statsutgifterna ej med några tiotal eller hundratal utan med låt mig säga tusen milj. kr. med samtidigt bibehållande av nuvarande skatter, varvid alltså statens eget sparande skulle ökas med nämnda belopp; *eller* en ökning av de enskildas frivilliga sparande med cirka en miljard kr. per år; *eller* slutligen, om den nämnda sparandeökningen ej kommer till stånd, en inskränkning av bostadsbyggandet med ungefär en tredjedel av den nuvarande omfattningen eller en motsvarande beskärning av nyinvesteringarna inom industrien.

Var och en som är insatt i statsfinanserna förstår, att någon mera väsentlig reduktion av utgiftsnivån på detta område ej är möjlig: vi kunna

inte låta vårt försvar raseras, vi kunna inte slopa folkpensioner och barnbidrag, sedan de en gång införts, och tanken att sänka statstjänstemännens löner i väsentlig grad är ju uppenbart orimlig. Erfarenheten visar också, att man ej heller kan lita på att de enskilda genom frivillig konsumtionsinskränkning öka sitt sparande i någon större omfattning. Det svenska folket vill ej heller acceptera den relativa standardsänkning, som skulle ligga i en väsentlig inskränkning av bostadsproduktionen, eller den sänkning av vår industris konkurrenskraft och leveransförmåga, som skulle orsakas av en för hård beskärning af dess investeringsbehov. Även genom en rimlig *kombination* av samtliga nu nämnda alternativ skulle man därför antagligen ej komma upp till ett belopp av större storleksordning än låt mig säga en tredjedel av det totala inflationsgapet.

Hur skall återstoden av inflationsgapet fyllas? Om man på goda grunder hesiterar inför tvångslån — som ej nämnvärt kommer att påverka konsumtionen inom hushåll med likvida förmögenhetstillgångar men desto mera kännbart kommer att träffa de övriga hushållen — återstår, efter mitt sätt att se, bara en utväg, nämligen att staten genom påläggandet av *nya skatter*, som ej skola användas till att finansiera nya utgifter utan t. ex. till att avbetala statsskulden, tvångsvis åstadkommer den erforderliga ökningen av det samhällsliga sparandet. Under kriget ökade vi vår statsskuld, som förut ej uppgick till mer än 2½ miljarder kr., med cirka 9 miljarder. Såsom utvecklingen kommit att förlöpa, vore det rimligt, att vi nu började avbetala denna skuld med 600 à 700 milj. kr per år, varigenom nya sparmedel skulle tillföras kapitalmarknaden och möjliggöra ett tillgodoseende av den privata sektorns kreditbehov utan någon inflatoriskt verkande kreditgivning.

De nya skatterna, som alltså skulle möjliggöra en ny överbalansering av statsbudgeten med 600 à 700 milj. kr., böra naturligtvis anordnas så, att de i minsta möjliga grad minska de enskildas sparande — eljest skulle de ju motverka sitt eget syfte. De måste därför läggas på konsumtionen och då lämpligen taga formen av en proportionell beskattning av all konsumtion genom en ny och snarast *skärpt allmän omsättningskatt*. De sociala olägenheter, som äro förknippade med en en dylik skatt — den träffar hårdast där behoven äro störst — borde samtidigt i möjlig mån avhjälpas genom lämpliga och effektiva subventionsåtgärder till förmån för lägre inkomsttagare och barnrika familjer. (Om kostnaden för dessa subventioner anslås till cirka 250 milj. kr., borde den nya omsättningskatten brutto avkasta omkring 900 milj. kr., vilket belopp motsvarar ungefär 5 % av den totala privata konsumtionens värde).

För att en dylik skatt ej skall höja prisnivån mer än som motsvarar skattetillägget till priserna, fordras givetvis att den ej tillåtes ge upphov till motsvarande lönehöjningar, vilket skulle bli fallet vid indexreglerade

löner. I Sverige äro vi nu beredda att utmönstra de direkta skatterna ur levnadskostnadsindex, och antagligen komma vi också att få en sådan variant av denna index, som rensats även med avseende på förändringar av indirekta skatter och subventioner. En index av den senare typen skulle givetvis vara den bästa grundvalen för mekaniska lönejusteringar.

I Danmark torde man ej behöva tillgripa en så besk medicin, som jag föreslagit för Sveriges vidkommande, utan här kan man nog fara mera varligt fram. Av den i pressen förda diskussionen har jag fått det intrycket, att man har vissa sympatier för en höjning av den direkta beskattningen, om avdrag därvid finge göras för sparade medel. En dylik begränsning av den direkta skatten till konsumtionen har i andra länder betraktats som önskvärd men ogenomförlig. Skall frågan kunna lösas nu, förutsätter detta alltså en exceptionell skicklighet hos den danske skattelagstiftaren.

De åtgärder jag hittills talat om utgöra emellertid bara *halva* programmet. Även om vi i Sverige skulle kunna fylla inflationsgapet genom en ny omsättningsskatt kombinerad med andra restriktiva åtgärder, skulle prisnivån fortsätta att stiga, om det ej samtidigt genom andra åtgärder drogs försorg om att den genomsnittliga inkomstnivåns höjning per år ej översteg de få procent, som möjliggöras av kapitalets ökning och produktivitetens höjning, om betingelserna för utrikeshandeln ej försämrats.

För att denna andra del av programmet skall kunna realiseras, fordras *stor återhållsamhet* från alla samhällsgrupper vad gäller *kraven på inkomsthöjningar*. Ramen för en höjning av vår reala standard är under nuvarande ogynnsamma förhållanden så snäv, att den möjliggör en blott i moderat tempo fortgående förbättring av de eftersatta gruppernas ekonomiska ställning. Men även mellan dessa grupper kan konkurrensen bli hård, och fara föreligger alltid för att man väljer den bekvämaste vägen at söka formellt tillgodose för många krav på bekostnad av penningvärdet.

Man torde dock våga hoppas, att utvecklingen under de senaste åren givit de ansvariga instanserna en hälsosam läxa i detta avseende, och att man därför snart är mogen att genom regelbundna rundabordskonferenser överlägga och överenskomma om vilka inkomsthöjningar, som få förekomma under en viss period framåt, t. ex. det närmaste året. En dylik *kollektiv reglering* innebär visserligen en stark begränsning av vederbörande parters handlingsfrihet. Men vi få resignera inför detta onda, då vi eljest få dragas med ett ännu större ont, nämligen en *reglering i detalj* av vårt ekonomiska handlande. Den enda möjligheten att få till stånd större frihet inom priskbildningen, att bevara friheten rörande yrkesval m. m., är att vi följa vissa regler, som garantera att kampen om fördelningen av produktionens resultat ej driver fram en försämring av penningvärdet.

Jag förmodar att många av mina åhörare nu skulle vilja invända, att vi tidigare hade ett relativt stabilt penningvärde utan regleringar av den

art jag nyss skisserat. Jag vill därför påpeka, att samhället sedan dess i flera avseenden fått en förändrad struktur. Förr var konkurrensen relativt fri, såväl mellan företagarna som på arbetarsidan, och man trodde på penningvärdets stabilitet. Nu inskränkes konkurrensen genom de stora kollektiva sammanslutningarna. Och företagarna ha upptäckt, att de ej behöva förlora på en lönehöjning, som kompenseras av stegrade produktpriser. Arbetarna å sin sida veta, att de vid inträffad arbetslöshet ej gärna komma att lämnas utan stöd av statsmakterna. Dessa omständigheter ha tillsammans medfört, att andra och mera vittomfattande regleringstyper nu äro nödvändiga för bevarandet av penningvärdets stabilitet.

Till slut må ännu en fråga uppställas. Om det visar sig vara så besvärligt att stå emot eller reglera de krafter, som verka i penningförsämrande riktning, om härför krävs så stora uppoffringar och om t. o. m. en viss arbetslöshet härvid kan väntas, är det då ej bättre att resignera inför en måttligt stigande prisnivå såsom det minst onda bland flera obehagliga alternativ?

För min del är jag benägen att besvara denna fråga nekande och detta av den anledningen att programmet om en måttfullt men kontinuerligt stigande prisnivå är ohållbart från rent logisk synpunkt. En penningförsämring kan hållas inom moderata gränser endast så länge den ej uppställas som program. Moderationen är nämligen beroende av att allmänheten tror på prisnivåns stabilitet. Så snart allmänheten får klart för sig, att den har att emotse en kontinuerlig stigande prisnivå, kommer den att anpassa sina åtgärder därefter, d. v. s. den kommer att påskynda sina inköp och minska sitt sparande, och följderna härav blir att programmet för den sakta stigande prisnivån ej kan upprätthållas: prisstegringen kommer att allt mera accelereras och får till slut inflationsartad karaktär. Man skulle därför nödgas föra allmänheten bakom ljuset och söka bibringa den en föreställning om att penningvärdet är stabilt, trots att man ej själv tror därpå. Dylika machiavellistiska metoder böra ej få förekomma och kunna ej heller på längre sikt tillämpas i ett upplyst demokratiskt samhälle.

Penningväsendets historia visar, att det endast dröjande och efter svåra kriser och misslyckanden anpassar sig efter samhällets utveckling i övrigt. För närvarande synes penningväsendet genomgå en ny kris, som sammanhänger med genomgripande förändringar i samhällsstrukturen, framdrivna av motsättningarna mellan mäktiga ekonomiska intressegrupper. Jag har idag velat framhålla, att övervinnandet av denna kris förutsätter uppoffringar från de enskildas sida och ställer stora krav på solidariteten mellan olika samhällsgrupper. Ju förr vi inse detta, desto större äro utsikterna för att vi kunna få behålla ett demokratiskt samhällsskick med allt vad detta innebär av höga livsvärden.